

"Я з зорею встав до справи, Україні долі ждучи"

Любов Шевцова,

аспірантка Глухівського національного
педагогічного університету імені Олександра Довженка

У статті розглядається життєвий і творчий шлях одного з малознаних письменників української літератури другої половини XIX століття — Василя Мови (Лиманського).

Ключові слова: письменник, кубанці, університет, харківський період.

13 січня 2012 року виповнилося сто сімдесят років від дня народження Василя Семеновича Мови (Лиманського) — українського поета, драматурга, прозаїка, публіциста, що належав до гурту "метких, гарячих" [3, с.83], які серцем уболівали за долю України. І хоча доробок Василя Мови на сьогодні залишається малодослідженим, але від того — не є менш вартисним, оскільки творчий та ідейний первінь простежується в усіх царинах, що їх торкався митець.

Мета нашої статті — ознайомити вчителів загальноосвітніх шкіл та всіх шанувальників української словесності з життєвим і творчим шляхом талановитого національного митця другої половини XIX століття Василя Мови (Лиманського), літературна діяльність якого дістала схвальну оцінку низки визначних діячів нашої культури, серед яких, зокрема, І.Франко та Ю.Шевельов.

Народився майбутній письменник на хуторі Солодкий Лиман, що на Кубані (тепер Канівського району Краснодарського краю Російської Федерації). Цей хутір знаходиться біля гирла річки Мигути, що засвідчує в майбутньому й вибір псевдонімів — В.Лиманський, В.Мигуцький та В.Мигученко. Митець мав козацькі корені, оскільки його батько — Семен Іванович Мова — був сотником війська Чорноморського (а саме Стародерев'яківського куреня) — тієї частини переселеної Катериною II козацької спільноти, що залишилася після зруйнування Запорозької Січі 1775 року. У формулярному списку від 1831 року зазначено, що одружений був "на казачьей дочери Мелани Максимовой" [3, с.7]. Василь був її первістком, окрім нього в сім'ї було ще двоє синів — Микола та Онисим, а також донька Пелагея. Сини згодом стали юристами, а Пелагея 1871 року закінчила Катеринодарський інститут шляхетних дівчат і залишилася в ньому класною дамою.

Своє навчання Василь Мова розпочав у початковому двокласному училищі в станиці Уманській, продовжив у Катеринодарській військовій гімназії (в пансіоні), а потім у Харківському університеті за військовий кошт. Спочатку навчався на філологічному факультеті, але з третього курсу перейшов на юридичний і закінчив курс кандидатом прав.

Саме вчителі Катеринодарської військової гімназії пробудили у Василеві, на думку В.Чумаченка [3, с.9—10], перші паростки любові до письменства та наук. Це Микола Семенович Риндовський — директор училища Чорноморського козачого війська, випускник факультету словесності Харківського університету, який опікувався створенням та поповненням бібліотек, спочатку працюючи старшим вчителем історії Воронежської, Харківської та Ставропольської гімназій, а згодом займаючи посаду директора училища. Не менш яскравою

є постать іншого наставника Мови-гімназиста — Миколи Ілліча Воронова, революціонера-шістдесятника, суспільного діяча, публіциста і дослідника, який був молодшим вчителем російської мови й географії, людини дуже скромної в повсякденному житті, більша частина вчительського заробітку якого йшла на придбання книг та передплату столичних журналів і газет. Отож, потрапивши до Харківського університету, Василь Мова виявився добре підготовленим до суспільної та літературної діяльності.

До Харківського університету В. Мова вступив 1860 року. У списку студентів і тих, що були допущені до прослуховування лекцій, було зазначено: "по историко-филологическому факультету Василий Мова православного вероисповедания, поступил в университет 16 августа 1860 г., из дворян, на содержании Кубанского войска. Обучался в Екатеринодарской гимназии" [6, с.2]. То був період, коли Харків переживав пору загального революційного піднесення, коли активізувалося громадське життя, а студентська молодь, не залишаючись осторонь, на своїх зібраннях обговорювала питання визвольного руху.

Подібні проблеми хвилювали й Харківську громаду, яку організував меценат і банкір Олександр Алчевський. Душею зібрань була його дружина — письменниця Христя Алчевська, чи не єдина жінка в товаристві студентів та семінаристів. Цей гурток нараховував близько 80 осіб, серед яких немало було й кубанців, які навчалися в Харківському університеті. Згодом вона згадуватиме: "Тут я почула чудові українські пісні, почула рідну українську мову, познайомилася з палким прагненням цієї ідейної молоді, яка намагалася зблизитись з своїм народом, зробити його письменним і залучити до цивілізованого світу...". Слід додати, що не лише дискусії точилися в колі членів громади. "Молодь ця не тільки співала свої чудові пісні <...>, не тільки збиралась для обговорення того, який саме шлях обрати для досягнення цих цілей, але й упорядковувала брошури літературного і наукового змісту, які називалися у нас "метеликами", — писала Христя Алчевська. — Ці маленькі різнокольорові книжечки розлітались, дійсно, як метелики, у всі віддалені кутки України й читалися нарощав і людьми інтелігентними, і тими народними грамотіями, яких, на жаль, рідко можна було зустріти в народі. <...> В цьому українському гуртку було немало видатних людей, які прославились пізніше в літературі, як, наприклад, поет Мова, Нордега та ін. Залітали до нас і заїжджі гості: Куліш, Стороженко і професор Пулюй з Галичини, Рильський з Києва. Це викликало ще більше пошвавлення і без того жвавого гуртка, ще більше піднімало дух" [7, с.85—86].

Звістка про смерть Тараса Шевченка надала нового імпульсу діяльності Харківської громади, що вбачала свою мету зокрема й у пропаганді творчості Кобзаря, боротьбі за його духовну спадщину. Саме гуртківці влаштували музично-літературний вечір, що відбувся в залі дворянського зібрання, і на зібранні кошти вирішили закупити шість тисяч примірників букваря видатного поета для сільських шкіл. Слід зазначити, що в розповсюдженні шевченківського букваря Василь Мова разом з однодумцями брав найактивнішу участь.

На цей період припадає й поетичний дебют Василя Мови в журналі "Основа" (1861), у квітневому номері якого було опубліковано його поезію "*І бачу я тоді широке синє море...*". Вірш сповнений атрибутів романтичної поетики й близький до романтичних мотивів раннього Шевченка, що було притаманним творчості молодих поетів тієї доби — настільки величною була постає Кобзаря й масштабним поле його діяльності. Але 1862 року журнал "Основа", на той час єдине друковане видання українською мовою на території царської Росії, перестає існувати, а поет В. Мова (Лиманський) зникає з публічного об'єкту на добрий десяток років.

Реакційні процеси, що розпочалися в країні, позбавили Василя Мову можливості друкуватися, але поет не полишає літературної діяльності. До "харківського періоду" творчості письменника належать поеми "*Троїсте кохання*" (1868) і "*Ткачиха*" (1866), а також ще декілька поезій. Окрім навчання в університеті та зайняття літературною діяльністю письменник перешагує збиранням пожертв для увічнення пам'яті Т. Шевченка, працює в недільних школах, клопочеться про стипендії своїм землякам.

На особливу увагу заслуговує той факт, що в студентські роки митець захоплюється також публіцистикою. Так, коли по смерті Т. Шевченка на сторінках ліберальної газети "Харьков" (Прибавление к "Харьковским губернским ведомостям") зав'язалась дискусія на предмет того, чи варто називати Т. Шевченка великим (оскільки такого епітета заслуговував, мовляв, лише О. Пушкін), саме Мова, вступивши в полеміку, чітко розставив акценти. Жодним чином не применшуючи значення творчості уславленого російського поета, він доводить не лише загальнослов'янське, а й загальнолюдське значення творчості Кобзаря. І хоча ці судження були ще дещо учнівськими, але разом із тим своєчасними й актуальними.

Дебют у газеті "Харьков" був успішним, і письменник на довгий час стає одним із активних її дописувачів, публікуючи на шпальтах свої нові статті, оповідання, нариси. Однак згодом Мова буде змушений піти з видання у зв'язку з посиленням реакції в суспільстві й зміною редакційної політики часопису. Також довелося залишити й університет через нестачу коштів та шукати роботу. На думку дослідника творчості письменника Віктора Чумаченка, в цей час Василь Мова, ймовірно, проживає у Люботині (під Харковом), де працює вчителем [3, с. 20].

Завершив навчання в університеті письменник 1869 року, захистивши дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата прав. Таким було неповне "харківське десятиліття" Василя Мови (Лиманського).

Повернення додому не було надто радісним, оскільки роботи для молодого юриста в Катеринодарі не було. Отож, аби митець міг влаштуватись на роботу до Маріїнського жіночого училища, довелось піти звідити його братові Миколі. До речі, саме в цьому учи-

лищі класною дамою була Василева сестра Пелагея. Після трьох років викладацької роботи Мова залишає училище і починає працювати юристом. Ця служба, яка триватиме близько двадцяти років, не принесе насолоди і змушуватиме письменника жити ніби подвійним життям — звичайного чиновника й українського письменника. Саме так жили і працювали Панас Мирний, І. Нечуй-Левицький, М. Коцюбинський та інші відомі українські митці, віддаючи службі дорожочинні години дня, а короткі години відпочинку — літературній творчості (головній справі свого життя).

Працювати було нелегко, оскільки Мова оселився у глухому закутку Російської імперії, куди майже не долітали новини з України, а джерелом інформації про українське культурне життя слугували здебільшого газети й журнали з Галичини — "Правда", "Зоря", "Світ", "Діло", в яких час від часу під псевдонімом В. Лиманський друкувався письменник. Галицькі періодичні видання вдавалось добувати з труднощами і переборами, але вони були чи не єдиною відрадою. Саме в цей час було опубліковане одну з кращих Мовиних поезій "*Козачий кістяк*" (1875), написану, як зазначено самим автором, на століття зруйнування Січі.

1876 року митець відвідує Київ, де зустрічається з Олександром Кониським, з яким він до цього листувався і який залишив для нащадків яскравий спогад про непересічну особистість українського письменника з Кубані. "Ось тоді ми і познайомились особисто, — згадує О. Кониський, — і я підмітив, що, справді, душа його — душа поета, і що не йому закривати людей до тюрем!.." [2, с. 396]. Була надія у Мови видати в Києві поетичну збірку, але вона не справдилася. Та письменник не полишає писати.

Переїзд до Єйська, де Мова жив з 1876 до 1885 рр., надав творчого стимулу. Так, 1883 року була створена поема "*На степи!*", що за своїми жанровими особливостями була новаторською на той час, інтермедія "*Куліш, Байда і козаки*" до драми П. Куліша "Байда", а також розпочато роботу над драмою "*Старе гніздо і молоді птахи*". Але повернення до активного творчого життя, намагання налагодити стосунки з діячами української культури не залишилися поза увагою недоброзичливого чиновницького оточення. Все це призвело до того, що Мову, зрештою, звільнили з посади судді, і він змушений був повернутися до Катеринодара, де й мешкав до останніх днів свого життя, не полишаючи літературної праці.

Одружився поет з Надією Іванівною Кокунько — сестрою відомого кубанського генерала. В сім'ї народилося шестеро дітей: двоє синів — Григорій і Павло, чотири доньки — Марія (померла в трирічному віці), Анна, Наталія і Катерина. Жилося сім'ї матеріально тяжко. Мова багато працював на творчій ниві, друкувався здебільшого в галицьких виданнях ("Правда", "Світ", "Діло", "Зоря", "Літературно-науковий вісник"), а також альманасі "Луна", антологіях "Вік" і "Українська муза". Помер від запалення легень 1 (13 за новим стилем) червня 1891 року і був похований на місцевому кладовищі. На смерть письменника відгукнулися некрологами львівський журнал "Зоря" і ставропольська газета "Северный Кавказ".

По собі письменник залишив чималий творчий спадок, який, на жаль, зберігся лише частково, розвіяний буремними роками війн і революцій. "За свідченням бібліографа М. Комарова, з-під талановитого пера В. Мови (Лиманського) вийшло більш як 50 зшитків рукописного архіву: поезії, оповідання, драматичні твори, історичні та критичні статті, споминки, замітки, переклади та ін." [1, с. 203].

Василь Мова (Лиманський) — особистість багатозначного обдаровання, невичерпаного потенціалу, справжній патріот і інтелігент, що "... з зорею встав до справи, Україні долі ждучи..." [4, с.87]. Просвітитель за своєю суттю, він стверджував: "...Над силу ума вже дужчої сили й на світі нема..." [4, с.64], ніби прозираючи у далеке майбуття, коли навіть проблеми світового масштабу вирішуватимуться словом, інтелектом, силою думки. Недарма І.Франко називав його "здібним ліриком та епічним поетом" [9, с.189].

Виховний потенціал творів В.Мови (Лиманського) потужний, актуальний і на сьогодні, особливо у справі виховання національної свідомості української памолоді. Інша справа, що більшість шкільних програм спрямована на вивчення творчості західної діаспори, автори яких ніби забувають, що є ще й східна. Тому спостерігаємо таку гірку колізію: "східна діаспора фізично існує, а культурних досягнень її ніхто не знає й не вивчає" [5, с.26]. А письменниками-кубанцями, до яких і належить В.Мова (Лиманський), в царині української духовності зроблено чимало. Згадаймо лишень творчі здобутки Я.Кухаренка, А.Головатого, Я.Мішковського, Я.Жарка, В.Потапенка, О.Півня, В.Чередниченка, К.Кравченка, нашого сучасника І.Варави. У цьому контексті не зайвим буде нагадати, що одним із перших дослідників творчості українських письменників козацького краю був І.Франко, який жодне, навіть малопомітне, досягнення українських письменників

Кубані не обходив увагою, розглядаючи творчість Я.Кухаренка, В.Мови (Лиманського), А.Головатого, Я.Жаркова, В.Потапенка. Отже, не забуваймо, що творчість письменників Кубані, і зокрема Василя Мови (Лиманського), є невід'ємною складовою єдиної національної культури.

Література

1. К(омаров) М. К. Літературна спадщина В.Мови / М.К. Комаров // Зоря. — 1892. — №10. — С.203.
2. Кониський О. До історії українсько-руського письменства. Кілька слів про Василя Мову / Олександр Кониський // Зоря. — 1891. — №20. — С.396.
3. Мова (Лиманский) В.С. Из литературного наследия / Василий Семенович Мова (Лиманский) / Составл., предисл., коммент. и научн. редакц. текстов В.К.Чумаченко. — Краснодар, 1999. — 244 с.
4. Мова (Лиманський) В.С. Старе гніздо й молоді птахи / Василь Семенович Мова (Лиманський) / Упоряд., авт. передм. та приміт. О.Ф. Ставицький. — К.: Дніпро, 1990. — 421 с.
5. Оліфіренко В. Чи буде вивчатись у школі творчість письменників східної діаспори? / В.Оліфіренко // Українська література в загальноосвітній школі. — 2001. — №1. — С. 26—30.
6. Список студентов и допущенных к слушанию лекций Императорского Харьковского университета на 1864—1865 академический год. — Х., 1865. — С.2.
7. Украинская жизнь. — 1912. — № 4. — С. 85—86.
8. Українська література у портретах і довідниках: Давня література — література XIX ст.: / Довідник / Редкол.: С.П. Денисюк, В.Г. Дончик, П.П. Кононенко та ін. — К.: Либідь, 2000 — 360 с.
9. Франко І. Українці / Іван Франко // Твори: В 50-ти т. — Т.41. — С. 189.

В статье рассматривается жизненный и творческий путь одного из малоизвестных писателей украинской литературы второй половины XIX века — Василия Мовы (Лиманского).

Ключевые слова: писатель, кубанцы, университет, харьковский период.

This article deals with the life and creative work of the little known writer in the Ukrainian literature in the second half of the 19-th century V. Mova-Lymanskyi.

Key words: a write, kubanian people, university, kharkiv period.

Шановні передплатники!

У наступному числі нашого часопису читайте матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
"Театр корифеїв і українська драматургія кінця XIX-початку XXI ст."

Феномен театру корифеїв у контексті світової культури

Ідейні акценти драматургії Олени Пчілки

*Становлення національного театру: мистецька рефлексія
Марка Кропивницького*

Світ Гуцульщини в драматургії Гната Хоткевича

Психотипи віків у драмі І. Карпенка-Карого "Розумний і дурень"

*Методика використання мультимедійних засобів навчання під
час вивчення кінодраматургії у старшій школі*